

VERSLAG

Vergadering:	Raad, nr. 759R/3079
Datum en tijd:	23 mei 2024 23 mei 2024, 10.15 uur
Plaats:	SER-kantoor Den Haag
Aanwezig:	
De (plv.) leden:	Putters (voorzitter), Arends, Den Boer, F. Dekker, Dijkhuizen, Van Eijck, Elzinga, Fortuin, Gerbrandy, Hasekamp, Helder, Henrar, Van Holstein, Jong, Koopmans, De Leeuw, Lückcrath, Majoor, Piersma, Rietbergen, Smit, Thijssen, Van der Velden, Van Veldhuizen, Van de Ven, Visser, Vonhof, Vuik, Ter Weel, Weurding, Van Woerkom, Wuite
Leden SER-Jongerenplatform:	Huidekooper, Knijnenburg, Prins, Smit, Van der Velzen
Secretariaat:	Prins (algemeen directeur), Van Selm (directeur beleid, Joemankhan (DIB), In 't Veld, Veldhuizen (audiovisuele ondersteuning), Dirven (notulist)

1. Opening en mededelingen

De heer *Putters*, voorzitter, opent de vergadering met een woord van welkom.

Nieuw raadslid

Namens VNO-NCW MKB-Nederland is mevrouw (Marijke) Vuik, voorzitter van Koninklijk Horeca Nederland, aanwezig. Zij vervangt de heer (Dirk) Beljaarts, die directeur van deze organisatie was.

Agenda

De agenda wordt vastgesteld. Vanwege het openbare karakter worden plenaire vergaderingen gestreamd. Zie hiervoor de volgende link:

<https://www.you...h?v=0PqXz-4ZmOA>

De vergadering wordt ondersteund met behulp van een PowerPointpresentatie. De informatie hieruit wordt verwerkt in de verslaglegging.

De sheets van de presentatie van de CPB-doorrekening van het Hoofdlijnenakkoord van de nieuwe coalitie door de heer Hasekamp bij agendapunt 4 worden op de SER-website geplaatst bij de vergaderstukken van de raadsvergadering van vandaag.

2. Vaststelling verslag Raad 15 februari 2024 (conceptverslag R/3075)

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld met dank aan de notulist, de heer Dirven. Het verslag geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

3. Jongerenplatform visie en strategie (voorlegger concept visie en strategie Jongerenplatform R/3076)

De *voorzitter* heet de jongerenvertegenwoordigers van het SER Jongerenplatform van harte welkom: Dion Huidekooper (JKB), Maurice Knijnenburg (ex-voorzitter), Lotte Prins (NJR, nieuwe voorzitter), Ruben Smit (Jong AWWN), Joram van der Velzen (LSVb).

Doel van de bespreking

De voorzitter merkt op dat de SER in de Haagse kringen de enige plaats is waar jongerenorganisaties al een aantal jaren op gestructureerde wijze meepraten over vraagstukken in de samenleving, SER-adviezen en overheidsbeleid. We kunnen hierop trots zijn en ook op de belangrijke verkenningen en adviezen van het Jongerenplatform die de SER heeft uitgebracht, die ook invloed hebben gehad op het beleid en het leven van jongeren.

De SER heeft een nieuwe doelstelling bepaald, waarin het brede welvaartspectief centraal staat en ook de gevolgen voor toekomstige generaties worden betrokken. Zoals bekend, heeft de SER dit vertaald in een advies met een visie over de toekomst van de economie. Onderwerpen rond het verdienvermogen van Nederland, de arbeidsmarkt en de wijze waarop met de natuur en schaarse ruimte in ons land moet worden omgegaan, zijn bij uitstek onderwerpen waarover jongeren mee willen en moeten praten.

Vandaag zal wat meer informatie worden gegeven over wat het Jongerenplatform doet. Ook is er ruimte voor hun vragen aan de Raad.

Doel van de bespreking vandaag is hoe de SER op een goede manier het geluid van de jongeren in zijn werk kan betrekken.

Opzet van de bespreking

Na een inleiding door de heer Smit zal in (twee van de) vijf groepen van gedachten worden gewisseld over één van de volgende drie thema's: communicatie (1 tafel), inhoudelijk advies (2 tafels) en landing van adviezen (2 tafels). De bevindingen worden plenair teruggekoppeld vanuit drie groepen. Hierna zal de voorzitter de bespreking afronden.

3.1 Inleiding op het SER Jongerenplatform door de heer (Ruben) Smit

Jongerenplatform, organisatie en doelstelling

De heer *Smit* licht toe dat dit platform voor jongeren in SER-verband is opgericht in 2015. Zoals de voorzitter al aangaf, beoogt het Jongerenplatform een invulling te geven aan het jongerenperspectief van de brede welvaartsstrategie van de SER. Via het Jongerenplatform zijn en worden jongeren betrokken bij het werk van de SER. Het Jongerenplatform geeft in- en extern stem aan jongeren.

Het SER Jongerenplatform bestaat uit 11 jongerenorganisaties:

- Werkgevers en werknemers: FNV Young & United, CNV Jongeren, VCP Young Professionals, Jong Management, Jong AWWN
- De Nationale Jeugdraad (NJR)
- Het onderwijs: de Landelijke studentenvakbond (LSVb), de Jongerenorganisatie beroepsonderwijs (JOB), het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) en het Landelijk Aktie Komitee Scholieren (LAKS)
- Klimaatbeweging: Jonge Klimaatbeweging (JKB)

Het SER Jongerenplatform fungeert als klankbordgroep om voor jongeren relevante thema's gevraagd en ongevraagd op de agenda te zetten. Ook reflecteert het Jongerenplatform via onderzoek en advies op beleid, waarover de SER mede adviseert, en wat daaraan kan worden verbeterd.

De leden van het Jongerenplatform zijn een representatieve vertegenwoordiging van de genoemde 11 organisaties. Vaak zijn het de voorzitters van deze organisaties. Ze zijn tussen de 15 en 35 jaar oud. De meeste zijn ongeveer 25-30 jaar oud.

In samenwerking met velen

Om wat voor jongeren te kunnen betekenen, werkt het Jongerenplatform samen met een breed netwerk van andere jongerenorganisaties, zoals een aantal politieke jongerenorganisaties waarmee periodiek informatie-uitwisseling en overleg plaatsvindt. Ook worden geïnteresseerde, individuele jongeren, afhankelijk van het onderwerp, betrokken in het werk, bijvoorbeeld via werkbezoeken en groeps gesprekken.

Strategische toekomstvisie

Net als de SER heeft het Jongerenplatform in de afgelopen periode kritisch nagedacht over de vraag hoe hij de meeste impact kan maken. Resultaat hiervan is de volgende strategische visie: "Wij werken aan een toekomstbestendige samenleving waarin alle jongeren volwaardig meedoen en een stevige basis hebben voor een gelijkwaardige sociale en economische uitgangspositie in een leefbare, duurzame omgeving".

Jongeren hebben opvattingen, willen bijdragen aan het beleid en willen ook gehoord worden in het beleid. Beleid heeft vaak impact voor de langere termijn, maar gaat soms ten koste van toekomstige generaties. Het Jongerenplatform wil daarvoor aandacht vragen en waarschuwen.

Via de thema's inhoudelijk advies, communicatie en landing van adviezen gaat de heer Smit vervolgens kort in op de strategische toekomstvisie. Deze thema's zijn in de voorlegger meer uitgewerkt.

Inhoudelijk advies

Via een tweejaarlijkse verkenning onderzoekt het Jongerenplatform de stand van zaken naar de beleving van jongeren: hoe kijken ze tegen opleiding en werk aan, hoe kijken ze naar kansengelijkheid, hebben ze zin in de toekomst?

Minimaal een keer per jaar wil het Jongerenplatform een inhoudelijk advies geven over een actueel en belangrijk onderwerp. Dat kan zowel een gevraagd als een ongevraagd advies zijn.

In de komende tijd wil het Jongerenplatform vlotter gaan werken. De onderwerpen die nu op de agenda staan, kosten best veel tijd. De actualiteit vraagt echter om snelle reacties.

Door (in- en externe) samenwerking ontstaat er betekenisvolle participatie: de juiste onderwerpen moeten op de agenda komen en we willen daarin ook impact hebben.

In samenwerking met andere SER-commissies en -werkgroepen wil het Jongerenplatform komen tot breed gedragen adviezen en verkenningen omdat dit de kwaliteit van het advies of verkenning én het SER-werk verbetert.

Communicatie

Het Jongerenplatform moet zich ook laten zien: onbekend maakt onbemind. Het Jongerenplatform treedt naar buiten deels via de eigen organisaties en achterbannen, maar ook via de SER-kanalen en uiteraard via een groter gebruik van social media.

Landing van adviezen

Een organisatie kan een mooi advies of rapport opstellen, maar moet dit ook over de Bühne weten te krijgen. Daarom is het ook noodzakelijk om te werken aan monitoring, goede contacten met Kamerleden en andere stakeholders.

In gesprek met de Raadsleden aan zes tafels

Vandaag wil het Jongerenplatform inhoudelijk in gesprek gaan met de Raadsleden aan vijf tafels met een gespreksleider vanuit het Jongerenplatform. Hoe kunnen we concreet invulling geven aan de drie thema's: inhoudelijk advies, communicatie en landing van adviezen?

De input van de Raadsleden is voor het Jongerenplatform belangrijk om nader te bespreken hoe hij zelf het verschil kan maken en de samenwerking met de SER kan worden verbeterd.

Nadat hij heeft vastgesteld dat er geen verdere vragen leven, rondt de heer Smit hiermee zijn inleiding af.

3.2 Gedachtewisseling in groepen en plenaire terugkoppeling uit drie groepen

De voorzitter dankt de heer Smit voor zijn heldere inleiding.

De raadsleden vallen de voorzitter hierin met applaus bij.

Vervolgens vindt ca. een half uur een nader gesprek plaats in (twee van de) vijf groepen van gedachten worden gewisseld over één van de volgende drie thema's: communicatie, inhoudelijk advies en landing van adviezen. Zoals gezegd, zijn deze thema's in de voorlegger meer uitgewerkt.

Vanuit drie groepen wordt een plenaire terugkoppeling gegeven:

Thema inhoudelijk advies, toegelicht door de Ruben Smit

De heer Smit licht toe dat aan zijn tafel een goed gesprek is gevoerd over dit thema. Daarbij moet het Jongerenplatform zichzelf ook de kritische vraag stellen hoe representatief hij is. Hebben we met de vertegenwoordigde organisaties de jongeren in de samenleving voldoende afgedekt? Hoe gaan we om met groepen jongeren die misschien niet zijn vertegenwoordigd?

In de verschillende SER-commissies en -werkgroepen heeft het Jongerenplatform niet altijd een vaste rol. Wanneer dat van belang is, zou het Jongerenplatform moeten worden uitgenodigd om aan het werk van commissies of werkgroepen deel te nemen. Gesuggereerd is om het Jongerenplatform in ieder geval de mogelijkheid te geven om gerichte vragen te stellen over een advies- of verkenningstraject, die de commissie of werkgroep vervolgens moet beantwoorden.

Thema landing van adviezen, toegelicht door Dion Huidekooper

De heer Huidekooper licht toe dat aan zijn tafel niet alleen het thema landing van adviezen is besproken, maar dat ook de tweede andere thema's daarbij aan de orde kwamen.

Besproken is welke middelen het Jongerenplatform kan inzetten om de impact van zijn adviezen en verkenningen te vergroten. In ieder geval moet het Jongerenplatform heel goed zichtbaar zijn op de social media. Daarbij is de vraag gesteld of daarvoor vanuit de SER een budget beschikbaar kan worden gesteld.

Uiteraard is ook gesproken over zaken als een stakeholderanalyse.

Om adviezen en verkenningen goed te laten landen, moet het Jongerenplatform goed zichtbaar zijn. Dat heeft natuurlijk ook te maken met de inhoud van die adviezen en verkenningen. Maar ook met de vraag welk mandaat het Jongerenplatform heeft. Kan het Jongerenplatform het mandaat krijgen om ongevraagd aandacht te schenken aan een bepaald onderwerp bijvoorbeeld via het uitzetten van een onderzoek?

Thema communicatie, toegelicht door Lotte Prins

Mevrouw Prins licht toe dat aan haar tafel ook bij dit thema de representativiteit van het Jongerenplatform de rode draad van het besprek was. Hoe bereiken we de jongeren die we niet of slecht bereiken?

Niet alleen de taal is daarbij belangrijk, maar ook de samenwerking met andere organisaties die als een soort tussensluis kunnen fungeren. Kies je voor top-down communicatie of wil je juist tussen de jongeren staan? Hieraan zijn ook verschillende strategieën verbonden.

Wanneer je bepaalde doelgroepen wilt bereiken, zullen deze ook moeten worden gespecificeerd. Vervolgens zal ook moeten worden bepaald op welke doelgroepen je je focust.

Ook het onderscheid tussen communicatie binnen en buiten de SER is relevant. Bij de communicatie binnen de SER gaat het erom dat de SER moet gaan uitdragen waarom jongeren structureel aan tafel zitten bij deze organisatie en dat dit vooral meer is dan dat dat leuk is. Besproken is hoe de SER dit beter kan gaan doen. Onder meer is gesproken over de mogelijkheid om jongeren vast toe te voegen aan commissies. Ook kan aan adviezen en verkenningen inhoudelijk het jongerenperspectief worden toegevoegd.

Vanuit de groepen is er geen behoefte aan verdere opmerkingen.

3.3 Afronding agendapunt 3

De *voorzitter* dankt de Raadsleden voor hun input tijdens de gesprekken. Hij stelt voor dat het Jongerenplatform de verkregen input betreft in zijn gesprekken over zijn visie en strategie en zo snel mogelijk een voorstel doet voor de gewenste positionering en werkwijze van het Jongerenplatform in de komende tijd. Uiteraard zal een aantal elementen dan ook binnen het dagelijks bestuur van de SER moeten worden besproken.

Met applaus geven de Raadsleden blijk van hun waardering voor het Jongerenplatform.

4. Actualiteiten: reflectie op het Hoofdlijnenakkoord, inclusief budgettaire bijlage (R/3077)

Zoals hiervoor al is aangegeven, worden de sheets van de presentatie van de CPB-doorrekening van het Hoofdlijnenakkoord (te nummeren vanaf het voorblad) van de nieuwe coalitie door de heer Hasekamp bij agendapunt 4 op de SER-website geplaatst bij de vergaderstukken van de raadsvergadering van vandaag.

De *voorzitter* merkt op dat dit onderwerp alles te maken heeft met het werk van de SER en het Jongerenplatform: regeren is immers vooruitzien. Recent is een Hoofdlijnenakkoord door de vier onderhandelende politieke partijen voor een nieuw kabinet uitgebracht. Het akkoord en de budgettaire bijlage zijn bij de stukken gevoegd. Er is ook alle reden voor de SER en zijn geledingen om daarover ons licht te laten schijnen. Vanmorgen is hierover ook kort van gedachten gewisseld in het dagelijks bestuur van de SER. De verschillende partijen hebben hierover hun eigen opvattingen en er zijn ook al tal van reacties gegeven via de media. Maar het is ook belangrijk om die opvattingen nu in de Raadsvergadering met elkaar te delen.

Dat doen we echter zoals de SER werkt: de basis zijn feiten en ervaringen en daar zetten we onze opvattingen tegenaan.

De heer Hasekamp is bereid de ook al gepubliceerde analyse van het CPB over het Hoofdlijnenakkoord toe te lichten. Vervolgens is er gelegenheid om de heer Hasekamp vragen te stellen en vooral ook vanuit de verschillende achterbannen en sectoren te reflecteren op het Hoofdlijnenakkoord en hoe de SER zich hiertoe moet verhouden.

4.1 Toelichting door de heer Hasekamp op de CPB-Analyse van het Hoofdlijnenakkoord

De heer *Hasekamp* licht toe dat het CPB donderdagavond jl. door de Tweede Kamer is gevraagd om een analyse te maken van het daags ervoor gepresenteerde Hoofdlijnenakkoord. Het CPB heeft deze analyse dinsdagmiddag jl. gepresenteerd en deze heeft ook een rol gespeeld in het verdere debat in de Tweede Kamer.

Wat en hoe? (sheet 2)

In eerste instantie is gevraagd om een budgettaire of zogenaamde ex ante analyse (d.w.z. zonder economische doorwerking). Omdat dit lukte in de tijd en het CPB het belangrijk vond om de Kamer zoveel mogelijk informatie ten behoeve van het debat te verstrekken, is in de analyse ook een economische doorwerking betrokken ofwel een zogenaamde ex post analyse. Deze analyse is zoals te doen gebruikelijk, gebaseerd op de budgettaire bijlage en niet op de tekst van het Hoofdlijnenakkoord. In de tekst van het akkoord is overigens opgemerkt dat wanneer er verschil van mening is over de interpretatie van de tekst de cijfers in de bijlage leidend zijn.

De analyse betreft de economische en budgettaire effecten van het Hoofdlijnenakkoord. Deze houden echter op in 2028. De analyse beperkt zich dus tot de normaal te verwachten kabinetsperiode en betreft geen lange termijn analyse. Evenmin is rekening gehouden met brede welvaart.

Het basispad (wat gebeurt er bij ongewijzigd beleid) is gebaseerd op de Voorjaarsnota 2024 van het huidige kabinet en de CPB-doorrekening daarvan. Een belangrijk verschil is dat het CPB uitgaat van hogere asieluitgaven. Het huidige kabinet en de nieuwe coalitie gaan ervan uit dat de asieluitgaven zonder nader beleid gaan dalen. CPB heeft de bestaande tendens doorgetrokken en het nieuwe beleid van de coalitie daarop gebaseerd.

Ook heeft het CPB in zijn analyse gebruik gemaakt van een aantal eerdere doorrekeningen ten behoeve van de formatietafel. Desondanks was het nodig om een aantal aannames te plegen.

Zo zijn de teksten en bijlage op een aantal punten niet volledig uitgewerkt. Dit geldt bijvoorbeeld voor het pakket van lastenverlichting. Afhankelijk van de vormgeving ervan verschillen de effecten: wanneer het geld wordt gebruikt voor een verlaging van de arbeidskorting ontstaan er andere effecten dan bij introductie van een derde belastingschijf in box 1. Beide mogelijkheden zijn ook besproken tussen de coalitiepartijen. Hierin heeft het CPB een keuze gemaakt en deze transparant verantwoord in de analyse. Ook voor de envelop voor kwetsbare groepen was de vormgeving nog niet uitgewerkt. CPB heeft deze wel in het budgettaire plaatje kunnen meenemen, maar niet kunnen verwerken in het koopkrachtbeeld.

Uitgaven en lasten

Minder uitgaven, aan lastenkant verandert weinig (sheet 3)

Het komende kabinet buigt per saldo 4,7 miljard om. Ten opzichte van het basispad nemen de uitgaven, gebaseerd op de prijzen van 2024, in de komende vier jaar af van 40,8 naar 36,1 miljard. Het komende kabinet heeft zelf enkele andere cijfers gepresenteerd, die ongeveer 1 miljard verschillen van die in de CPB-analyse. Het CPB heeft enkele ombuigingen namelijk niet gehonoreerd: uitgaven voor de EU, nullijn, taakstelling ambtenaren. Anderzijds gaat het om een te overzien verschil.

De lastenverzwaring in het basispad was 9 miljard. Het Hoofdlijnenakkoord verandert hieraan niet veel: 0,3 miljard meer. Later zal de heer Hasekamp toelichten dat wel de samenstelling van de lastenverzwaring wijzigt.

Uitgaven

Uitgaven: effect Hoofdlijnenakkoord (sheet 4)

Dit sheet toont welke keuzes de coalitie maakt voor de uitgaven. Vooral via een forse verlaging van het eigen risico gaat er extra geld naar de zorg, +4,2 miljard. Verder gaat er extra geld naar Defensie, +1,7 miljard. Er wordt bezuinigd op onder meer: openbaar bestuur -1,5 miljard, onderwijs -1,8 miljard, internationale samenwerking (ontwikkelingssamenwerking) -3 miljard en klimaat en milieu (Klimaatfonds) -3,5 miljard.

Uitgaven: totaaleffect (sheet 5)

Het Hoofdlijnenakkoord verandert niet veel aan de sociale zekerheid. De zorguitgaven lieten onder het huidige kabinet voor de komende periode al een forse toename van ca. 13 miljard zien. Het Hoofdlijnenakkoord verhoogt deze naar 16,9 miljard. Vraag is of het extra personeel daarvoor beschikbaar is. CPB is ervan uitgegaan dat dit net zal lukken.

Ook de uitgaven voor Defensie stijgen behoorlijk.

De toename van de uitgaven voor openbaar bestuur worden verminderd.

Per saldo vindt een daling plaats voor het onderwijs en klimaat en milieu.

Lasten

Lasten: effect Hoofdlijnenakkoord (sheet 6)

Zoals gezegd, verandert het Hoofdlijnenakkoord weinig aan de lastenverzwaring in het basispad: 0,3 miljard extra lastenverzwaring.

Ook de verschillen naar groepen (gezinnen, bedrijven, waarvan buitenland) zijn marginaal.

Naar categorie treedt per saldo enig lastenverlichting op voor inkomen en arbeid -1,6 miljard, en voor vermogen en winst 1,3 miljard. De lastenverzwaringen betreffen klimaat en milieu +0,8 miljard, maar vooral overig +2,4 miljard (BTW op logies, boeken en tijdschriften, cultuur).

Lasten: totaaleffect (sheet 7)

De totale lastenverzwaring van 9,3 miljard komt vooral bij gezinnen +6,8 miljard (met name de zorgpremie) en bedrijven +2,3 miljard (met name de zorgpremie).

Ondanks de inzet op lastenverlichting voor inkomen en arbeid stijgen de lasten hiervoor in totaal. De belasting op vermogen en winst (boxen 2 en 3, vennootschapsbelasting) daalt met 1,2 miljard. De lasten voor klimaat en milieu stijgen minder. De overige lasten stijgen met 2,9 miljard (vooral de BTW).

Economische effecten

Economie 2025-2028: weinig verandering (sheet 8)

Er verandert weinig. De overheidsbestedingen in het Hoofdlijnenakkoord stijgen 0,2 procent ten opzichte van de 2 procent in het basispad. Ook de investeringen niet-overheid en consumptie huishoudens stijgen in het Hoofdlijnenakkoord slechts 0,1 procent ten opzichte van het basispad.

Werkgelegenheid zorg stijgt sterk (sheet 9)

Door de eerder toegelichte budgettaire keuzes stijgt de werkgelegenheid sterk: 31.000 personen. De werkgelegenheid in de overheid daalt met 20.000 personen. In de marktsector stijgt de werkgelegenheid ten opzichte van het basispad weinig (+23.000 personen).

In uren is in het Hoofdlijnenakkoord per saldo sprake van een geringe stijging van +0,1 procent. Het werkloosheidsniveau daalt in 2028 naar 4,3 procent van de beroepsbevolking.

EMU-saldo en schuld (sheet 10)

Het komende kabinet heeft zijn best gedaan om binnen de Europese norm van 3 procent te blijven, maar vaart wel redelijk scherp aan de wind. In 2028 wordt uitgekomen op een tekort van 2,7 procent. In 2026 vindt een stijging plaats naar een tekort van 3,3 procent. Dat heeft vooral te maken met een eenmalige, vrij forse uitgave vanwege de afkoop pensioenen Defensie.

De inzet van het komende kabinet komt terug in een (gering) oplopende overheidsschuld, die er als percentage van het bbp overigens keurig uit blijft zien.

Koopkracht (sheet 11)

Het Hoofdlijnenakkoord leidt tot een kleine koopkrachtverbetering voor alle huishoudens ten opzichte van het basispad van 0,2 procent per jaar tot 2028.

Een relatief groot deel daarvan gaat naar de lagere inkomens. Dit heeft echter vooral te maken met de veronderstellingen van CPB ten aanzien van de envelop. Werkenden gaan er relatief wat minder op vooruit dan in het basispad. Wanneer dat geld wel meer in een verlaging van de arbeidskorting zou worden gestoken, verandert het beeld en krijgen werkenden meer.

Per saldo is sprake van een vrij vlak koopkrachtbeeld van ca. 0,8 procent per jaar voor de verschillende inkomensgroepen. Het basispad bevatte al een koopkrachtstijging van 0,6 procent per jaar. Dit heeft te maken met de zich nog herstellende arbeidsmarkt van Corona en de energiecrisis. De komende jaren stijgen de lonen wat harder dan de prijzen.

Koopkracht voor verschillende groepen (sheet 12)

Door de veronderstelling dat werkenden er minder bij krijgen dan in het basispad en uitkeringsgerechtigden wat meer gaat de koopkracht van werkenden er ten opzichte van het basispad 0,1 respectievelijk 0,5 procent per jaar op vooruit. Per saldo gaat het om een koopkrachtstijging per jaar om 0,8 en 0,9 procent. Die cijfers zullen nog veranderen, omdat er andere keuzes gemaakt zullen worden dan verondersteld door het CPB.

Gepensioneerden gaan er 0,6 procent op vooruit.

Armoede (sheet 13)

In het basispad zou de armoede voor zowel kinderen als alle personen stijgen met 5,9 respectief 5,4 procent in 2028. Het Hoofdlijnenakkoord vermindert die stijging met respectievelijk 0,7 en 0,6 procent. Voor de armoede onder alle personen is dat net voldoende om de armoede te stabiliseren op het huidige niveau van 4,7 procent.

De kinderarmoede (kinderen in gezinnen die onder de armoedegrens leven) is per saldo een lichte stijging van 4,7 dit jaar naar 5,3 procent in 2028.

Reflectie vanuit sociaal-economisch perspectief (sheet 14)

Het algemene beeld:

- Ondanks de wat rommelige totstandkoming van het Hoofdlijnenakkoord en de vele onzekerheden daarin, is een vrij 'gewoon' financieel kader tot stand gekomen, dat probeert binnen de Europese begrotingsregels te blijven, wat misschien net niet helemaal lukt. Ook de nationale begrotingsregels worden hersteld met een uitgaven- en lastenkader. Er is wel sprake van een soort 'meevalformule': als het tekort minder dan 1,5 procent bbp bedraagt, is er extra ruimte voor lastenverlichting. In feite is sprake van een soort herstel van de Zalmnorm, zij het dat wel scherp aan de wind wordt gevaren.
- In economisch opzicht wordt veel bestaand beleid voortgezet. Dat geldt ook voor het arbeidsmarktpakket dat is gebaseerd op het SER mlt-advies. De coalitie c.q. het komende kabinet plaatst wel enkele nieuwe accenten: er is aandacht voor de bestaanszekerheid en de zorg.
- Ook doet het kabinet nog wat aan vestigingsklimaat, hoewel de tekst van het Hoofdlijnenakkoord hier wat gunstiger is dan de financiële bijlage. Enkele maatregelen van de huidige Kamer worden teruggedraaid. Tegelijkertijd staan er nog wel bezuinigingen op investeringen tegenover.

Maar:

- Het begrotingsbeleid is scherp aan de wind. Het zit dicht tegen de 3 procent aan en bij enige tegenwind zal er extra moeten worden omgebogen. De coalitie stelt in het Hoofdlijnenakkoord dit ook te zullen gaan doen. Dat betekent dat het komend kabinet op dat moment wordt gedwongen een procyclisch beleid te voeren.
Tekort en schuld zullen na 2028 verder oplopen. In het basispad tot 2032 liep het tekort boven de 4 procent op en de schuld boven de 60 procent. Het komende kabinet buigt wel iets om maar onvoldoende om daarin veel verandering te brengen. In ieder geval zal het tekort na 2028 hoger dan 3 procent zijn.
- In de vormgeving is het begrotingsbeleid procyclisch: "eerst het zoet dan het zuur", zoals ook in de media naar voren is gebracht. Een aantal bezuinigingen komt pas later volledig tot hun recht. Dat vergroot het risico dat het komend kabinet tussentijds moet bijsturen. Volgend jaar is het tekort al namelijk al 2,8 procent.
- Het kabinet investeert in onder meer woningbouw en kerncentrales. De investeringsbijlage bevat echter een ombuiging van 6,5 miljard. Er gaat verder meer geld naar de curatieve zorg door de verlaging van het eigen risico, maar er wordt omgebogen op bijvoorbeeld preventie en best wel fors gezien de omvang van die preventie-uitgaven. De trend is dat consumptieve uitgaven voorrang krijgen boven investeringen.
- De tekst van het Hoofdlijnenakkoord en de financiële bijlage bevatten veel risico's:
 - Zijn de voornemens op het gebied van landbouw en stikstof wel realiseerbaar?
 - Op het gebied van klimaat blijven de doelstellingen intact maar wordt er bezuinigd op de middelen die eraan worden besteed. Ook in de beprijzing wordt hier en daar een stapje teruggedaan. Vraag is dan ook of de klimaatdoelstellingen wel kunnen worden gerealiseerd met het voorliggende beleidspakket.
 - Zijn de voornemens ten aanzien van zowel asiel- als arbeidsmigratie uitvoerbaar? Wat betekenen de voornemens met betrekking tot arbeidsmigratie voor de economie in de komende tijd.
 - Ook de internationale positie van Nederland is in het geding. Wat betekent dit voor onze samenleving en onze economie als het gaat om ons vestigingsklimaat. Zo is het voornemen om de discussie met Europa aan te gaan. Verder is sprake van een meer gesloten houding vanwege onder meer de bezuinigingen op internationale samenwerking.
- Veel zaken worden niet benoemd in het Hoofdlijnenakkoord. Zo wordt er met geen woord gerept over de pensioenen. In het akkoord is één zin opgenomen over het streven naar een nieuw fiscaal stelsel en hervorming van de toeslagen, zonder dat hierbij wordt ingegaan op de vormgeving.
- Veel zaken zullen dus nog uitgewerkt moeten worden. Dat geeft veel kansen voor de SER om daarover mee te denken en misschien zelfs zaken te agenderen.

4.2 Vragen en reacties naar aanleiding van deze inleiding

De voorzitter deelt de laatste conclusie van de heer Hasekamp. Hij dankt hem voor zijn heldere inleiding.

De Raadsleden vallen hem hierin met applaus bij.

De voorzitter geeft graag gelegenheid tot vragen en reacties op deze inleiding en verdere reflecties op en naar aanleiding van het Hoofdlijnenakkoord.

De heer *Van Eijck* constateert dat de doorrekeningen van het CPB redelijk scherp zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot het fiscale stelsel. Had het CPB meer informatie dan alleen het Hoofdlijnenakkoord en de financiële bijlage en kan deze ook worden gedeeld?

Ook spreker sluit zich erbij aan dat de SER kansen heeft nu een nieuw kabinet aan de slag gaat met het opstellen van een Regeerakkoord op basis van het Hoofdlijnenakkoord. Verder zijn er inderdaad veel zaken nog niet benoemd in het Hoofdlijnenakkoord. Is daarvoor ook budgettaire ruimte of ligt deze nu vast? Of moeten tegenover extra uitgaven ook ombuigingen staan?

De heer *Hasekamp* merkt bij de eerste vraag op dat het CPB ook tussentijds zaken heeft doorgerekend ten behoeve van het overleg aan de formatietafel. Op die punten heeft het CPB dan ook aanvullende informatie.

Na de totstandkoming van het Hoofdlijnenakkoord is er van partijen geen preciezere informatie gekomen over zaken als het lastenverlichtingspakket. Mogelijk zijn hierin ook nog geen keuzes gemaakt. Nogmaals, het CPB heeft zijn aannames zo helder mogelijk verantwoord.

Gisteren is veel informatie openbaar gemaakt van zaken die de ministeries ten behoeve van de kabinetsformatie hebben aangeleverd. Veel van die onderbouwingen zijn weer de onderbouwing van de zaken die CPB heeft doorgerekend.

Bij de tweede vraag gelden de afspraken van de coalitiepartijen over het uitgaven- en lastenkader en de bindende norm van een tekort van 3 procent. Nieuwe voornemens die geld kosten, zullen moeten worden gedekt binnen dat kader, tenzij door substantiële meevallers het tekort minder dan 1,5 procent bbp zou bedragen omdat er dan ruimte is voor extra lastenverlichting.

De heer *Van Holstein* merkt op dat het basispad is geconstateerd op de Voorjaarsnota 2024 van het huidige kabinet. Hoe verhoudt het basispad zich tot de doorrekeningen in het kader van *Keuzes in kaart 2025-2028*?

Spreker begrijpt dat het Hoofdlijnenakkoord kiest voor 'eerst het zoet dan het zuur'. Procyclisch beleid heeft meestal betrekking op de economische conjunctuur. Verwacht de heer Hasekamp in de tweede helft van de komende kabinetsperiode een neerwaartse economische conjunctuur?

De heer *Hasekamp* licht toe dat het basispad dat is gebaseerd op de Voorjaarsnota 2024 in financiële termen niet substantieel afwijkt van de uitgangspunten bij de doorrekening van de verkiezingsprogramma's in *Keuzes in kaart 2025-2028*. Het budgettaire beeld is grosse modo vergelijkbaar. In het basispad was sprake van een uitgavenstijging naar 40,8 miljard. Bij *Keuzes in kaart* zal dat misschien 40,5 miljard zijn geweest. Dat neemt niet weg dat er natuurlijk wel verschillen zijn. Zo is de extra verhoging van het minimumloon niet doorgedaan, waartoe overigens pas na de Voorjaarsnota door de Eerste Kamer is besloten. Die extra verhoging zat wel in het basispad.

In reactie op de tweede vraag stelt spreker dat het CPB niet de conjunctuur over vier jaar kan voorspellen. CPB constateert, ondanks de beeldvorming, dat de economie nog steeds in hoogconjunctuur zit, in die zin dat de arbeidsmarkt extreem krap is (leidend tot een positieve output gap). Met zijn extensieve beleid creëert de coalitie extra werkgelegenheid in vooral de zorg.

Normaal gesproken, zou mogen worden verwacht dat de arbeidsmarkt wat ruimer wordt, de werkloosheid wat oploopt en wordt teruggekeerd naar een conjunctuur normalere situatie.

De heer *Huidekooper* constateert dat bij de armoede ook naar de armoede onder kinderen is gekeken. Kan er meer worden gezegd over de koopkrachteffecten naar verschillende leeftijdsgroepen?

Een tweede vraag. Er wordt bezuinigd op onder meer milieu en klimaat. In de nieuwe doelstelling van de SER gaat het om brede welvaart. Wat kan er worden gezegd over de effecten van het Hoofdlijnenakkoord voor brede welvaart?

De heer *Hazekamp* merkt op dat het CPB geen instrumentarium heeft om de koopkrachteffecten per leeftijdsgroep te kunnen doorrekenen, anders dan voor die van gepensioneerden.

Zoals al gezegd, heeft het CPB de brede welvaartseffecten niet doorgerekend. Sowieso werkt het CPB samen met de andere planbureaus aan een instrument om die te kunnen doorrekenen. Hij hoopt dat het PBL uiterlijk op Prinsjesdag een doorrekening van de effecten op klimaat en milieuomgeving op basis van het Hoofdlijnenakkoord uitbrengt. Het SCP heeft afgelopen dinsdag al een reflectie gegeven op de sociaal-maatschappelijke effecten en aandachtspunten van het voorgenomen beleid.

De *voorzitter* is er als oud-collega van het SCP trots op dat deze organisatie zo snel een goede analyse over het Hoofdlijnenakkoord heeft kunnen opstellen (zie hiervoor <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2024/05/21/scp-hoofdlijnenakkoord-biedt-kansen-en-risicos-voor-kwaliteit-van-samenleven>).

De heer *Henrar* merkt op dat innovatie belangrijk is voor de economie en het verdienvermogen. De coalitie heeft ervoor gekozen om het Nationaal Groeifonds af te schaffen. Ook zit Nederland nog ruim onder de Lissabondoelstelling van 3 procent voor innovatie. Heeft het CPB de economische effecten hiervan bekeken?

De heer *Hasekamp* beantwoordt die vraag ontkennend. Sowieso is het lastig om langetermijn groeieffecten van bijvoorbeeld investeringen in innovatie en onderwijs goed in beeld te krijgen. Het Nationaal Groeifonds wordt na de derde tranche inderdaad stopgezet. Een deel van het geld gaat overigens wel naar Invest-NL.

Ook wordt er bezuinigd op onderwijs en wetenschappen.

Vanuit een innovatiebril kijkend naar het Hoofdlijnenakkoord moet worden geconstateerd dat er wordt bezuinigd op investeren, hetgeen op een aantal punten de groeipotentie van de Nederlandse economie niet ten goede komt.

4.3 Verdere reflecties op en naar aanleiding van het Hoofdlijnenakkoord

De *voorzitter* dankt de heer Hasekamp nogmaals voor zijn inleiding en antwoorden op vragen

Hij geeft aan dat voorzitter en secretariaat in het kader van de in de volgende Raadsvergadering te bespreken werkagenda voor de SER voor de komende tijd ook op een rij hebben gezet hoe de onderwerpen uit het Hoofdlijnenakkoord zich daartoe verhouden.

Er liggen allerlei verbindingen met en kansen op onderwerpen die de SER verder kan brengen. Het onderwerp innovatie kan een wezenlijk onderwerp voor de SER zijn. Welke reflecties hebben de Raadsleden vanuit deze invalshoek? Een aantal Raadsleden heeft al in de media gereageerd.

De heer *Elzinga* constateert dat vier partijen een nieuwe coalitie hebben gevormd. Ten opzichte van hun programma's hebben zij water bij de wijn gedaan. Ook in de media is opgemerkt dat de visie of het motte van de coalitie als geheel nog niet duidelijk is. Bij het sluiten van compromissen hebben partijen ook zaken 'in de ijskast' gezet. Hierover maakt de FNV zich grote zorgen. De PVV is geen gewone partij, al is het maar omdat er veel zaken 'in de ijskast' zijn gezet die bij de andere partijen de wenkbrauwen deed fronsen. Partijen hebben immers eerst gezocht naar een basislijn als het gaat om

het respecteren van de rechtstaat. Een aantal anti-grondwettelijke zaken is geparkeerd, maar hoe staan partijen er nu echt in? De PVV is een partij met maar één lid en waarbij geen anderen zeggenschap hebben en daarmee ontbreekt het de PVV aan daadwerkelijke tegenspraak. Dat zie je ook naar buiten toe. En op dat punt blijft de FNV met zorgen houden. Dit vormt ook dat ene lid: wanneer deze zich anders moet gedragen in de coalitie en het Kamerdebat, op social media blijft deze persoon zijn ongefilterde meningen geven. Hoewel ook andere partijen meedoen in zure reacties op het medium X heeft dit wel consequenties, zowel voor de relaties tussen de coalitiepartijen als extern. Het feit dat er nog geen kandidaat-premier is en wordt gezocht naar bestuurders heeft daarmee waarschijnlijk te maken. En dat zou ook de SER zorgen moeten baren.

De verdeeldheid en zondebokkenpolitiek baart de FNV ook over de inhoud zorgen:

- Asielzoekers krijgen minder toegang tot onze samenleving. In de sociale zekerheid wordt een nieuw onderscheid gemaakt. Misschien zijn dit kleine stapjes, maar ze 'knabbelen' aan voor wat de FNV wezenlijk is in de rechtsstaat en samenleving.
- Ook het begrotingsbeleid is voor de FNV belangrijk. Zo baart de dekking de FNV zorgen. Niet alles is meegerekend door het CPB omdat niet vaststaat dat alle voornemens haalbaar zijn. Wanneer bepaalde wensen of bezuinigingen niet mogelijk zijn omdat het niet mag van Europa of van de rechter ontstaan er weer nieuwe spanningen in de samenleving doordat Europa of de rechters weer als zondebokken worden aangewezen.
Maar ook de bezuinigingen zelf baren de FNV zorgen. Dat geldt voor de bezuinigingen op onderwijs, terwijl daarin vanwege de toekomst van ons land juist flink zou moeten worden geïnvesteerd. Breder geldt dit ook voor de bezuinigingen op onder meer de WW en op de overheid, ofschoon niet alle bezuinigingen als realistisch zijn ingeboekt door het CPB. Het fors snijden in de overheid baart ook zorgen, wanneer we ons bedenken dat de overheid de afgelopen jarenlang niet altijd kan leveren wat zij zou moeten doen, terwijl de betrouwbaarheid van de overheid cruciaal is voor het functioneren van de maatschappij als geheel. Dit zijn geen verstandige voornemens.
Om nog maar niet te spreken over de bezuinigingen op klimaat en milieu, die op gespannen voet staan met de solidariteit met toekomstige generaties. Ook de bezuinigingen op de internationale solidariteit mogen niet onvermeld blijven.
- Ten slotte baart de verschuiving in de lasten de FNV zorgen. Waar er zoveel behoefte is om echt te investeren in grote transities en grote maatschappelijke opgaven, zien we dat de lasten op arbeid nog steeds toenemen en de lasten voor gezinnen door verschuivingen in de BTW toenemen. Dit terwijl het CPB ook recent heeft laten zien dat de allerrijkste inwoners van ons land in verhouding weinig bijdragen omdat de lasten op kapitaal, vermogen en winsten veel minder zijn dan de lasten op arbeid en andere vormen van inkomen. Er werden voorzichtige stapjes gezet om die scheefgroei wat kleiner te maken, maar in het Hoofdlijnenakkoord wordt die tendens teruggebogen en worden er weer miljarden teruggegeven aan deze groep.

De *voorzitter* constateert dat een aantal door de heer Elzinga genoemde thema's op het terrein van de SER liggen waarover het gesprek kan worden gevoerd.

Mevrouw *Thijssen* geeft aan dat VNO-NCW MKB-Nederland de analyse en reflectie goed kan volgen. Werkgevers beoordelen het Hoofdlijnenakkoord als gematigd positief. Positief is dat het ondernemersklimaat in Nederland eindelijk weer op de agenda staat en dat hierover ook een aantal afspraken is gemaakt die daarin gaan helpen. Positief is dat de Zalmnorm weer terug is. Werkgevers menen dat dit buitengewoon verstandig is.

Afgezet tegen de verkiezingsprogramma's van sommige formerende partijen, zijn werkgevers relatief positief over het klimaatbeleid en de klimaatafspraken, omdat de essentie van het klimaatbeleid blijft staan. Dat had ook heel anders gekund. Hetzelfde geldt voor arbeidsmigratie. Het Hoofdlijnenakkoord lijkt in ieder geval werkbaar.

Zorgen hebben werkgevers inderdaad over onze toekomstige economie, mede omdat stevig het mes wordt gezet in de gelden voor onderwijs en innovatie. Vraagtekens hebben werkgevers bij de internationale relaties, zoals Europa. Het Hoofdlijnenakkoord lijkt hier 'twee smaken' te bevatten: enerzijds wordt gesproken over een constructieve houding, anderzijds kiest men voor bezuinigingen op de afdrachten aan de EU. Dit zou zomaar 'pennywise poundfoolish' kunnen zijn, zoals eerder aangegeven in de krant. Vraagtekens hebben werkgevers verder of de echte problemen in Nederland op het gebied van woningbouw en stikstof met de gemaakte afspraken opgelost gaan worden. Naast migratie en bestaanszekerheid hebben de partijen op die punten de verkiezingen gewonnen.

In het geheel genomen zijn werkgevers echter gematigd positief over de inhoud van het Hoofdlijnenakkoord. Wanneer het lukt om het kabinet daadwerkelijk tot stand te brengen en om te beginnen een minister-president wordt gevonden, doet dit volgens werkgevers recht aan de verkiezingsuitslag.

De heer *Van Woerkom* begrijpt de zorgen, zeker vanuit historisch perspectief, hier en in de samenleving over de samenstelling van het komende kabinet. Maar de kiezer heeft gesproken en min of meer de opdracht gegeven tot deze kabinetssamenstelling. De SER is naar zijn mening bij uitstek het gremium om met die zorgen om te gaan en samen te zoeken naar mogelijkheden om bestaande en nieuwe issues te adresseren.

De zorg is zo'n issue. Vanuit CPB is toegelicht dat er een enorme werkgelegenheidsstijging in de zorg van ruim 19.000 banen. Nu de arbeidsmarkt al erg krap is, rijst de vraag waar we die mensen vandaan moeten halen. Ook in verband met de toekomstige ontwikkelingen is de zorg naar zijn mening het grootste issue waarop antwoorden nodig zijn. Normaal gesproken zou dit aan de sector zelf kunnen worden overgelaten. De eerdere ombuigingen, overleg en zorgakkoorden en andere interventies hebben echter onvoldoende succes gehad meer beheersbaar te maken. Is het dan niet juist aan de SER om andere krachten te mobiliseren om, vanuit het vertrekpunt van goede zorg, naar een andere vormgeving te zoeken, zodat het daarmee vrijkomende geld en de vrijkomende arbeid op een meer productieve manier kan worden ingezet? Spreker hoopt dat de zorg in die zin onderwerp van gesprek zal kunnen zijn in informeel verband van het dagelijks bestuur van de SER.

De heer *Koopmans* constateert dat allereerst uit het Hoofdlijnenakkoord blijkt dat meeregeren voor velen matigend werkt. Dit waardeert hij positief kijkend naar de verkiezingsuitslag. Namens LTO-Nederland heeft hij in zijn reactie (zie <https://www.lto.nl/hoofdlijnenakkoord-biedt-kansen-voor-winstgevender-en-duurzamer-landbouwbeleid/>) gesproken over een 'hoopgevend akkoord', maar heeft hij ook geconstateerd dat veel voornemens misschien niet gerealiseerd kunnen worden. Dan worden altijd stikstof, asiel en de EU genoemd, maar het geldt voor meer voornemens. Ook in eerdere Regeerakkoorden was dit overigens steeds het geval. Blijkens de verkiezingsuitslag hebben vele mensen in Nederland het gevoel dat het niet meer functioneert: de overheid, de relatie van de overheid naar ons en de wijze waarop partijen met elkaar omgaan in relatie tot die overheid. Dat is een veel breder probleem dan alleen de problemen in zijn achterban.

Spreker sluit zich bij de heer Van Woerkom aan dat juist de SER een belangrijke bijdrage kan leveren aan de invulling van de vele lacunes in het Hoofdlijnenakkoord en een conceptueel antwoord over de verantwoordelijkheidsverdeling tussen overheid en samenleving. Hij hoopt ook dat de SER zich hiervoor zal inzetten op allerlei deelonderwerpen. Dit is ook belangrijk om te voorkomen dat we over vier jaar in de Raad moeten constateren dat we ons hiervoor eerder hadden moeten inzetten omdat samenleving en politiek nog meer gepolariseerd zijn.

4.4 Afronding bespreking agendapunt 4

In verband met de tijd rondt de *voorzitter* de bespreking van het Hoofdlijnenakkoord af. Hij dankt de raadsleden voor hun input.

In de voorbespreking van de kroonleden stelde mevrouw Wuite de kritische vraag of het eerdere gesprek van hem en de beide vice-voorzitters van de SER met de informateur enige impact heeft gehad. Spreker meent dat die vraag positief kan worden beantwoord. Zo is gesproken over het arbeidsmarktpakket, de pensioenen en andere onderwerpen die nu ook in de discussie zijn genoemd. Niet alles heeft een plaats gekregen in de formatie.

Ook daarom is spreker blij dat de Raad in januari jl. een advies met een visie over de toekomst van de economie heeft uitgebracht met de drie wezenlijke pijlers van verdienvermogen en investeringsklimaat, een goed werkende arbeidsmarkt en de omgang met natuur en schaarse ruimte. Spreker ziet veel mogelijkheden om die visie vanuit de SER heel gestructureerd te blijven uitdragen en in te brengen in de dialoog met het komende kabinet. Ook in het licht van de zorgen die vandaag zijn uitgesproken en de kansen die er ook liggen.

Bij zijn installatie als voorzitter heeft hij al gesignaleerd dat het weer 'meer moet gaan kloppen' in Nederland. Die formulering sluit goed aan op hetgeen de heer Koopmans hierover heeft gezegd. Spreker is ervan overtuigd dat de SER met genoemde toekomstvisie in de hand in staat zal blijven om een breed beeld te geven van wat dit voor mensen, bedrijven en natuur betekent. Dit is volgens hem de gezamenlijke opdracht.

Verder moet ook worden afgewacht welke beleidsvoornemens het komende kabinet in zijn Regeerakkoord opneemt.

5. Rondvraag en sluiting

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

De volgende vergadering vindt plaats op donderdag 20 juni a.s. om 10.15 uur. Onder meer op de agenda: de vaststelling van de werkagenda voor de SER in de komende tijd.

De vergadering wordt om ca. 12.15 uur beëindigd.

Aansluitend vindt een lunch plaats, waarin informeel kan worden nagepraat.

28-5-2024/pd